

Eestikeelne Tartu ülikool on alati teeninud Eesti ühiskonda

Andres Soosaar – Tartu Ülikooli bio- ja siirdemeditsiini instituut

Erki Tammiksaar. Eestikeelse Tartu ülikooli esimene aastasada. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus; 2023, 446 lk.

Ülevaatlikke Tartu ülikooli ajalooraamatuid on ikka avaldatud seoses *alma mater*'i enda suurte tähtpäevadega. Viimanegi neist, mitmekülgse teadusajaloolase ja ülikooli enda geograafia ajaloo kaasprofessori Erki Tammiksaare koostatud ülevaade eestikeelse ülikooli ajaloost pidi valmima rahvusülikooli 100. juubeliks 2019. aastal, kuid nägi siiski ilmavalgust tähtpäevast mõned aastad hiljem. Küllap nii töö mahukus kui ka muud loomeprotsessi mõjutanud asjaolud (ülikooli raamatukogu kapitaalremont, rahvusarhiivi materjalide kasutamise raksused seoses uue hoone valmimise ja sinna kolimisega, algse autorite kollektiivi koostöö peatumine) koosmõjus nihutasidki raamatu valmimist plaanitud hilisemaks. Autori ja protsessis osalenute kinnitusel oli raamatu ilmumise viibimisel kindlasti positiivne mõju väljaande sisulisele ja vormistuskule kvaliteedile.

Raamatu koostamise põhimõtted, struktuur ja stiil

Juubelikomisjonile esitatud taotluses väljendas E. Tammiksaar kavatsust teha plaanitud ülikooli ajalooraamat senistest erineva teemakäsitleusega. Varasemates ülikooli ajalooraamatutes lähtuti tema hinnangul eeskätt n-ö kateedrite ajaloost, kus on üles loetud professoreid ja institutsioone, kuid pole analüüsitud nende töö ühiskondlikku ja teadusloolist tähtsust omaaegses keskkonnas. Kõnealuse ajalooraamatu käsitle

aluseks on arusaam, et ülikooli tuleb vaadelda eeskätt nii avaramas Eesti ühiskonna kui ka rahvusvahelise kõrghariduse ja teaduse arengu kontekstis.

Raamatu saatesõnas on autor selgitanud, et analüüsib ülikooli arengulugu eeskätt rektoraadi tegevuse vaatepunktist (lk 16), mis tähendabki ühelt poolt süstemaatilisi kirjeldusi ülikooli juhtkonna ja parasjagu Eesti ühiskonda valitseva võimu omavahelistest suhetest ning teiselt poolt konkreetsemaid episoodide juhtkonna tegutsemisest ülikooli sees, et ülikoolilaev ikka õigel kursil püsiks. Eestikeelse Tartu ülikooli lugu on esitatud juba traditsiooniks kujunenud ajaperioodide järjestuse alusel (algus ja kujunemine 1919–1940; okupatsioonid 1940–1944; Tartu Riiklik Ülikool 1944–1987; iseseisvuse taastamine 1987–1995; kaasaegne ülikool alates 1995) ning iga ajajaotus on edasi struktureeritud ülikooli juhtimise,

liikmeskonna, õppetegevuse, teadustegevuse ja üliõpilaselu peatükkideks.

Kuigi raamatus on esitatud hulgaliselt nii hästi tuntud kui ka uusi dokumenteeritud fakte, ei saa seda kasutada entsüklopeedilise teatmeteosena, vaid pigem on tegemist tiheda ja heas stiilis kirjutatud eespool toodud liigendust järgiva jutustusega. Tekst on varustatud isikunimede registri ja allikaviitestikuga ning illustreeritud üle 300 foto ja neid selgitava allkirjaga. Kaanel on ülikooli praeguse fotograafi Andres Tennuse foto ülikooli peahoonest, millel raamatu autori sõnul on näha vaimuvalguse ere kiirgamine sammaste vahelt väljapoole.

Arstiteaduskonna ja ülikoolihaigla käekäik

Kuigi raamatust ei leia kompaktselt ülevaadet arstiteaduskonna, selle allüksuste, õppejõudude ja tegevuse kohta, kohtab ometi nendega seonduvat raamatu paljudel lehekülgedel. Huvitaval kombel on üheks ülikooli uuema ajaloo pea kõikidel ajajärgudel tõstatatud teemaks kõhklused arstiteaduskonna ja ülikoolihaigla ülikooli koosseisu kuulumise suhtes, mis aeg-ajalt jõudsid isegi lahkumistsusteni, kuid jäid teaduskonna kohta ühel või teisel põhjusel siiski realiseerimata. Isegi enne eestikeelse ülikooli avamist 1910. aastal kogunes vastav komisjon seda teemat arutama (lk 25), seejärel võeti teema üles 1940.–1941. a (lk 127), 1944. a (kliinikud lähevadki aastateks ülikooli koosseisust Eesti valitsuse haldusalasse, lk 167), 1951. a (eraldi meditsiiniinstituudi loomise katse, lk 174–175) ja 1998. a (SA Tartu Ülikooli Kliinikum asutamine, lk 332).